

IDEJNA POZADINA JEDNOG SUKOBA

CEZAROPAPIZAM je odvajkada bio »kamen pravi smutnje velike«. Za stoljetnih promjena raznih mentaliteta i ambijenta mijenjao je i on svoje oblike, metode i imena, drugo ne. U svojoj biti ostajao je isti: išao je ne samo za tim da uzme u zakup sav javni i privatni život pojedinaca, već se *opportune et importune* nametao, da udari monopol i na najintimnija svetišta ljudskih savjesti.

U vjekovima prije Krista imperator, cesar, august, republika, oligarhija, senat i kako se već zvali razni oblici starih vladavina — bili su sve: vrhovna norma, zadnji cilj, pravi idol. Kršćanstvo podiže shvaćanje javnog života na daleko viši niveau ističući da je suvereni i apsolutni gospodar samo Bog i da je svaka druga zakonita vlast samo opunomoćeno zastupanje Stvoriteljevog auktoriteta.

Božji Sin — kao apsolutni Kralj, komu je dana sva vlast na nebu i na zemlji¹ — i kao od Boga poslani Mesija, ide još dalje. On svojim božanskim auktoritetom rastavlja vremenitu vlast od duhovne: Dajte Cezaru, što je Cezarovo, a Bogu, što je Božje.² Pozivajući se na svoju božansku vlast, osniva posebnu, univerzalnu, svrhunaravnu organizaciju - CRKVU, nju postavlja nasljednicom svoje spasiteljske misije i čini je suverenom i posve neovisnom u svom božanskom poslanju od svake druge vlasti.³

Vremenita je vlast uvijek popreko gledala tu božansku samostalnost Crkve, tu njenu duhovnu superiornost.

»I vladari se srednjovjekovnog bizantskog Istoka nikada nisu mogli da pravo sprijatelje s tim suverenitetom Crkve in spiritualibus; požudno su lovili svaku zgodu da svoje tutorstvo protegnu i na vjeru, na savjesti. Odatle ono djetinjasto i naprasito uplitanje i u same dogme, kao da je oštra sablja i okretna diplomacija kadra da zamijeni ili pouči one, »koje je Duh Sveti postavio da upravljaju Crkvom Božjom.«⁴ Slično si tutorstvo od vremena do vremena svojatahu i monarsi kršćanskog Zapada; njemački i engleski otpad velikim su dijelom plod istih ambicija.

Poseban tip tog vjekovnog cesaropapizma bila je tragikomična nasrtljivost austrijskog »cara-sakristana« — Josipa II.

¹ Mat. XXVIII, 18.

² Mat. XXI, 21.

³ Vidi u tom članak o. Grimma D. I.: *Spasitelj Svijeta i Klerikalizam*, »Život«, 1931, br. 6., str. 272. sl.

⁴ Dj. Apost. XX, 28.

Sektarski lajčizam treće francuske Republike, pod svojim augurima Gambettom, Jules Ferry-em, Waldeck-Rousseau-om i Combes-om, pokušao je da svoje monopoliziranje savjesti ispriča plitkim fraziranjem o vjerskoj neutralnosti, koja se doskora identificirala s ateizmom. Srećom se francuski *bon sens* doskora stao otresati tog sektarskog fanatizma, i danas je nekoć ponižena i razbojnički opljačkana Crkva opet priznata kao jedan od glavnih faktora — ako ne jedini — koji pozitivno grade.

I nedavni sukob »crnih košulja« s bijelom haljom Namjesnika Kristova samo je partikularni oblik onoga vjekovnog boja, u kojem bi cezar htio da bude njegovo sve, a Božje malo, vrlo malo ili ništa.

*
*
*

Sav je svijet, osim onih sektarski raspoloženih, shvatio, da je nedavni sukob Vatikana i Kvirinala sukob dviju doktrina, a ne dviju političkih snaga. Uvaženi urednik pariskoga *La Croix*, o. Merklen, odmah na početku juna o. g. izvrsno rezimira cijelu pozadinu konflikta i njegove prave uzroke: »Ne radi se tu o nekoj prolaznoj uzrujanosti, koja bi bila žalostan plod kakvog političkog prevrata. Riječ je tu o čitavoj društvenoj i životnoj filozofiji, koja bi rad da se suprotstavi katoličkoj nauci i da slavi pobjedu nad direktivama Crkve.«

Najmlađi francuski kardinal, pronicavi lillski biskup Liénart, još je precizniji. Izjavljujući dopisniku *Journala*, kako sadašnje držanje Sv. Stolice »sjeća na ono pape Grgura VII. u njegovoj borbi s njemačkim carem«, dodaje: »Crkva, koja nikada ne udara na jedan režim kao takav, već samo na ono, što se u dotičnom režimu protivi katoličkoj savjesti, morala je ustati protiv statolatrije fašističkoga režima na obranu obiteljske slobode, naravnog i ljudskog prava, protestirajući protiv monopolizovanja talijanske mladeži u svrhe, koje nisu nimalo pacifističke.«⁶

Da ne bude bolesne sumnje sitničavih prigovora i vještačkog izmotavanja, neka nam sami korifeji fašističkih armija iznesu temelje svoje ideologije. Neka nam najprije progovore najkompetentnija — da, jedino mjerodavna — usta fašizovane Italije, sam - DUCE crnih košulja - g. Benito Mussolini.

Jedva kakva tri mjeseca (13. V. 1929.) iza sklopljenog lateranskog pakta i utanačenog konkordata — čovjek se tu i nehotice pita, s kakvom ih je onda Duce lojalnošću potpisivao — izrekao je g. Mussolini jedan od onih svojih čestih programatskih govora.

⁶ *Le Journal*, 6. jula 1931.

kojima voli da privuče na se pažnju i domaće i strane publicistike. Tom je zgodom na adresu sv. Oca bojovno izjavio:

»(Papa) zna, da ima nekih pitanja, glede kojih smo mi isto tako intransigentni kao i on. Pregovori se čitave godine 1927. nisu maknuli s mrtve točke baš zbog razilaženja u pitanju odgoja novih generacija. Napose je stvar zapela kod katoličkih skauta, sada je već svima poznato rješenje tog zadnjeg problema. (Mussolini je naime kat. skaute raspustio). Drugi kakav režim, n. pr. demokratsko-liberalni režim, jedan od onih režima, koje mi preziremo, može slobodno smatrati dobrim da se odrekne odgajanja mladih generacija. Mi, nikada! O toj se stvari s nama uopće neća pregovarati. Nastava mora biti u našim rukama. Istina, djeca moraju da budu odgojena u našoj vjeri, no mi moramo da popunimo taj vjerski odgoj. Treba da tim mladima dademo osjećaj muževnosti, snage, osvajanja, a nadaseo je potrebno da im usadimo našu vjeru, naše nade.«

Par tjedana kasnije — 25. svibnja 1929. — talijanski Premijer još izrazitije naglašava fašističku nepopustljivost:

»... Senator Crispolti je spomenuo pravo države na odgoj i izobrazbu. Ne bih htio da o tom pitanju nastane ikakva ekvivokacija, jer jedno je izobrazba, a drugo je odgoj... Jesmo li mi fašisti za apsolutni monopol nastave? Ne... Ali ima jedna strana odgoja, glede koje smo mi intransigentni. Siđimo malo s akademskih visina i pogledajmo stvarnosti života. Govoriti da izobrazba spada na obitelj, znači ne računati sa suvremenom realnošću. Moderna obitelj zaokupljena ekonomskim potrebama, zaposlena neprestanom borbom za život, ne može nikog da izobraziti. Jedina je država sa svojim mnogostrukim sredstvima kadra da ispuni tu zadaću. Ja dapače dodajem, da jedina država može davati potrebnu vjersku pouku popunjajući je cjelinom ostalih predmeta.

»Kakav mi to dakle odgoj svojatamo u potpunoj mjeri? Odgoj građanina. Štovani je Bevilone potpuno pravo napomenuo, da bismo se mi mogli odreći odgoje, kad bi je se i drugi odrekli. Da suvremeni svijet nije svijet dionizijevskih vukova, kakvim ga mi poznajemo (vukova pače i onda kad nose frak i cilindar), mi bismo se mogli odreći te odgoje, kojoj mi — jer nam je licemjerski odvratno — dajemo pravo ime: ratnički odgoj. Ne smijemo da se preplašimo te riječi. Taj je muževni i ratnički odgoj potreban Italiji, jer se vojničke kreposti talijanskog naroda već za dugih stoljeća nisu mogle da proslave. Iza ratova rimskoga carstva, svjetski rat od 1915 do 1918 bio je prvi rat, u kojem se talijanski narod borio i pobijedio...«

»S t a m p a« u svom broju od 17. svibnja 1929. — vjerno po propisanom receptu — trpa etatizam u sfere božanstva i samo, što nas ne pozove, da mu se ničice poklonimo:

»Država i Crkva ne predstavljaju samo dvije juridičke institucije, one također predstavljaju dvije ideje, koje su jednako univerzalne, jednako apsolutne i vječne... Kao takove Država i Crkva promatraju život sa dva razna stanovišta, koja se u nekim točkama mogu da slože, no u drugim nikako. Ta se oprečnost može da ublaži, ali dokinuti se je ne može nikada... Odnosajima između država upravlja sila... i ta sila ne poznaje drugoga suca nad sobom osim historije. Odatle za državu nesamo dužnost, nego i prva nužda, da udesi odgoj prema zahtjevima modernog svijeta.«

* Ove i još neke citate donosimo prema *Dossiers de l' Action Populaire*, 25. VII. i 15. VIII. 1931, Paris, 17, rue Soufflot.

»Corriere della Sera« sutradan — 26, V. 1929. — komentira spomenuti Premierov govor u senatu, razlikuje izobrazbu od odgoja mladeži i na ovaj posljednji udara fašistički monopol:

»... Što se tiče izobrazbe mladeži, g. Mussolini je vrlo dobro istaknuo, da je svaki državni monopol isključen..., no što se tiče odgoje, tu treba da se razumijemo. Ton se talijanskog života građana, kao takovih, ne može razlikovati od onoga, što fašizam zahtijeva za svoje nacionalne ciljeve. Mladići, t. j. budući građani ne smiju biti lišeni toga fašističkog utjecaja, koji ima da sve-mu daje smjer...«

30. svibnja 1929. upravio je Sv. Otac pismo kardinalu Gasparriju, u kojem razotkriva fašističku nelojalnost u tumačenju i držanju potpisanih ugovora. Iza toga »Impero« (7, VI.), da ne sablazni katolika — jasnih li katolika, koje ni takav cinizam ne revoltira — distingvira u Papi dvije osobe: Papu i polemistu, oco, što se slaže s ideologijom crnih košulja, to se prima kao od Pape, a što tu ideologiju raskrinkava, to se odbija na račun polemiste:

»Nitko od nas spremniji da primi riječi Papine, kad bi se moglo reći, da je Papa govorio kao Papa. No pismo kardinalu Gasparriju ni izdaleka nije u svojoj cjelosti pismo Papino. Na više mjesta izbija u njemu polemista. Ne mislimo da tom pismu treba pripisati kakvu osobitu pažnju, ali smatramo potrebnim da izjavimo, da si Papa — spustivši se osorno na običnu novinsku polemiku — umišlja, da on može nadzirati Duce-a, upozoravamo, da on Duce-a nema u znanju u pretres. Njega se uopće ne pretresa, s njim se ne raspravlja. Mi smo se zakleli, da ćemo ga slušati bez diskusije, i tisuće mladića svake godine prisizuju, da će ga slušati bez ustezanja, bez raspravljanja.«

Da bude ironija potpuna, »Impero« patetički završava: »Mi nismo nikada uvrijedili Crkve. Crkva ne smije da vrijeđa fašizma. Jedini fašizam može da kritikuje Duce-a, nitko toga ne čini i nitko ne smije da toga čini.«

Da zaključimo tu karakterističnu zbirku autentičnih aksioma fašističke ideologije izjavom Duceovom od 14. rujna 1929:

»Država ima pravo i dužnost da nesamo poučava narod već da ga i odgaja po načelima svoje posebne etike. U tom delikatnom problemu ne će ona popustiti Crkvi ni za dlaku. Država je apsolutna svrha, koja potpuno apsorbira pojedinca...«⁷

Izjave su jasne, no od koga su inspirirane? Odgovor nam na to pitanje daju dva imena: Croce i Gentile, dva korifeja moderne Italije, a Papa će u enciklici *Non abbiamo bisogno* spomenuti još neke maskirane, no vrlo stvarne utjecaje: masoneriju i socijalizam.

⁷ *Vie Intellectuelle*, 20. X. 1929.

Croce i Gentile svojim su neo-hegelijanizmom glavni inspiratori onoga dijela fašističke ideologije, koji vjeri pravi komplimente radi nacije, a naciju uzdiže na stupanj božanstva. Da se ne umaramo tumaranjem po mračnim sferama nebulozne hegelovštine, dotaknimo se samo njenih ekstravagantnih prohtjeva o vjeri i državi, jer nas se ti ovom zgodom najviše tiču.

Za neo-hegelovce Croce-a, Gentile-a i učenike transcendentna istina, istina apsolutne, univerzalne vrijednosti ne postoji, jer prema njihovim idealističkim domišljanjima naš duh nije kadar da dokuči i spozna bilo kakvu realnost, koja bi bila izvan njega. Dosljedno tome ne možemo spoznati ni Boga, koji bi se razlikovao od svijeta i postojao prije svijeta. Za njih je Bog nužno dinamičan pojam t. j. time što je On duh, time je eo ipso i nužno također i stvoritelj. »Stvoreno je, prema izjavi Gentileova komentatora Saitte, profesora političke filozofije na fašističkoj univerzi, nužni čin božanstva: i stoga smo mi, stvorenja Božja, razlog Božjega opstanka. Kada bi Bog jedan samo čas prestao da stvara, on ne bi više bio Bogom.« Iz toga je i odviše jasno, da se po toj panteističko-idealističkoj ideologiji Bog i čovjek svode na jedno, i da prema tome ne može biti nikakova moralnog ni vjerskog zakona, kojemu mi sami ne bismo bili začetnici.

A što je onda tim ideolozima vjera? Na to odgovara Saitta: »Vjera je takav svjetovni nazor, u kojem se nešto apsolutno stavlja nasuprot i izvan našega duha, ili drugim riječima: vjera sastoji u tome, što se tvrdi, da izvan našega »ja« postoji nešto apsolutno, što mi ne stvaramo i koje nam baš zbog toga ostaje sasvim nepoznato.« Vjera dakle ne predstavlja nikakvu objektivnu, apsolutnu istinu, ona je neo-hegelovcima samo pomoćno sredstvo, neka imaginarna nepokretna točka, koja ima da služi duhu, da postane svijestan svoje biti, koja je sva u tome, da naš duh neprestano nadilazi sama sebe u neprekidnom postajanju. Jasno je, da ta vjera ne zahtijeva nutarnjeg pristajanja uz katoličke dogme i uz katolički moral. Da dogme uzmognu zadovoljiti duh, morale bi biti podvrgnute evoluciji kao i svi ostali proizvodi ljudskog duha, one te evolucije ne dopuštaju i stoga je taj vjerski dogmatizam, kako veli Saitta, »akritičan, antispiritualan i neljudski«, dok si je filozofski dogmatizam »uvijek svijestan, da istina, što ju je upoznao, nije nikada definitivna«.

Čemu je onda Gentile još g. 1907. predlagao, da se u niže škole uvede vjeronauk, a čim je za fašizma postao ministrom Prosvjete, de facto ga odmah uveo? Gentile nam sam daje odgovor: »Tamo, gdje još ne može da uđe filozofija, mora da uđe vjera sa svojim lakim i

samovoljnim rješenjima; inače u tim mladim dušama nema nikakvog solidnog moralnog uvjerenja, nikakvog pravog osjećaja čovječnosti.« Vjera ima da priuči dijete na pristajanje uz jedno uvjerenje, na pokornost jednom zakonu, jednoj normi i disciplini, a o njih »iracionalnih« spoznaja, što ih usput usaduje u dušu, dijete će se, kad jednom odraste, riješiti kao nepotrebna balasta. Razlog, zašto Gentile propisuje u školi baš katoličku nauku, nije u tome, što bi on katolicizam smatrao objektivno pravom i objavljenom vjerom, već jedino u tome, što katolicizam odgovara tradiciji talijanskog naroda.

S ovoga dakle stanovišta promatraju neo-hegelijanski ideolozi fašizma vjeru; to će nam stanovište razjasniti mnogu i mnogu epizodu konflikta, kojim se bavimo.

Na redu je da kažemo dvije tri o njihovu shvaćanju nacije i države. Prema neo-hegelijanskom sistemu moralnost se ne sastoji u obdržavanju kakvih stalnih i nepromjenljivih zapovijedi, već u ostvarenju jednog ideala t. j. u sklonosti i težnji duha da neprestano radi, napreduje, da bez prestanka sama sebe nadmašuje. Budući pak da je nacija — i to naša nacija, jer apstraktne nacije uopće nema — prije svega determinirana nacionalnim genijem t. j. duhom, slijedi da je moralnost identična s nacionalnim genijem. Stoga Saitta kategorički izjavljuje: »Očevidno je, da se moralnost mora identificirati s nacijom. Odatle naša praktična dužnost, da unapređujemo, širimo i učinimo plodnim život te nacije. Mi se naime možemo nazivati samo toliko moralnima, koliko nastojimo da razvijemo svoju personalnost, koja je istovjetna s nacijom.« Ta se personalnost ne smije svesti na pojedinca; ne, pojedinac mora da se izgubi i bez rezerve pokloni pred suverenom nacijom. Individuum nema više ni na što prava, osim da se žrtvuje tom novom idolu.

O toj apsolutnoj suverenosti, da, o »božanstvu« nacije vrlo razgovijetno, s osjetljivom primjesom cinizma, govori i državni podsekretar, prof. Balbino, prigodom otvorenja fašističkog sveučilišta u Bologni: »Ta dobra volja da služimo božanstvu domovine kraljevski je put, na kojem se mogu da sastanu i ljudi različitih mišljenja... Nijedno nasilje nije zlo, ali samo pod tom pogodbom, da ne služi kakvom osobnom ili materijalnom interesu... U »fašiji« se nalazi realizovana baš ta ideja, da moj »ja« nije jednostavan, već nešto, što me nadilazi: da je moj »ja« Italija.«⁹

⁹ D. A. P. ib. str. 1711 ss.

Nacija je dakle prema tome svemoćna, njoj je dopušteno sve, apsolutno sve, ona je idol, pred kojim se svaki pojedinac, svaka organizacija — pa i sama Crkva imaju da poklone. No kod te zadnje su neo-hegelijanske bizarnosti imale priliku da stvarno osjete, e je na svijetu samo jedna organizacija, koja je božanska i Božja, kojoj je jedinoj Bog rekao: *Ego sum vobiscum... et non praevalerunt.*

S kakvom je odvažnošću Kristov Namjesnik odbio nedavni nasrtaj te poganske statolatrije, s kakvom bistrinom misli i širom pogleda analizovao neosporiva prava Crkve na odgoj mladih duša, koji je pravi smisao u rujnu sklopljenog sporazuma: na ta ćemo se pitanja osvrnuti kojom drugom zgodom.

Stj. Tomislav Poglajen D. I.